

До сторіччя системи педагогічної освіти Польщі (1919-2019 рр.)

***Анотація.** Стаття написана з нагоди відзначення сторічного ювілею системи педагогічної освіти Польщі. Автор досліджує основні визначальні етапи в історії розвитку системи підготовки педагогічних кадрів з моменту зародження до теперішнього часу (здобуття незалежності, часи Другої Речі Посполитої, події Другої світової війни, соціалістичний період, відновлення демократичного устрою, сьогодення). Показано, що впродовж ста років свого існування система педагогічної освіти зазнала значної кількості еволюційних і революційних змін. Доведено, що головним завданням системи педагогічної освіти завжди було максимальне задоволення потреб кадрового забезпечення національної школи на всіх рівнях. Автором визначені головні здобутки та перспективи подальшого вдосконалення системи педагогічної освіти Польщі.*

***Ключові слова:** Польща, педагогічна освіта, система підготовки вчителів, педагогічний коледж, етапи історичного розвитку, еволюція системи освіти.*

Постановка проблеми. Питання провадження ефективної системи педагогічної освіти та безперервного професійного розвитку вчителів є одним з головних пріоритетів освітньої політики переважної більшості країн світу. Згідно із дослідженнями компанії Pearson Education «Top 40 education systems in the world» і «Top 10 countries in the Global Index of Cognitive Skills and Educational Attainment», до першої світової десятки за рейтингом якості національних освітніх систем входять п'ять європейських країн – Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Ірландія та Польща. Дивно чи ні, але сучасна польська система освіти за цим рейтингом випереджає таких світових освітніх

монстрів як США, Австралія, Росія та Ізраїль, а серед сусідів по Європейському Союзу – Данію, Німеччину, Швейцарію, Францію, Італію, Швецію та багатьох інших [17; 26]. Безперечно цікаво знати, що лежить в основі такого успіху.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. Упродовж багатьох років здійснюються змістовні дослідження з проблематики педагогічної освіти Польщі як польськими, так українськими вченими. Закономірно, що найгрунтовніші напрацювання щодо вивчення різних аспектів системи професійної підготовки вчителів знаходимо в публікаціях польських дослідників: професійна підготовка вчителів (А. Грабовець, Е. Дерен, Т. Кауц, С. Качор, Г. Кедровіч, Р. Мушекета, Є. Нероба, К. Хмелевський, Т. Хміль, Ф. Шльосек, І. Шемпрух, Й. Юнг-Міклашевська); освіта в процесі суспільних змін (А. Богай, Б. Кутровська, Е. Магера, М. Шиманський); інтеграційні процеси в освіті (І. Вільш, І. Возняк, Р. Герлах, С. Квятковський,); теорія і методика професійної освіти (К. Полак, К. Симела, Б. Урбан, Я. Фігурський); ефективне використання людського капіталу (Д. Вальчак, М. Полак, Е. Трафіалек, М. Смак, М. Хербст, Л. Хойнацький).

В Україні порівняльно-педагогічні дослідження з проблем розвитку освіти в Польщі здійснювали Н. Ничкало (розвиток польської педагогічної науки), Т. Десятов (розвиток сучасної польської системи неперервної освіти), А. Василюк (професійно-педагогічна підготовка вчителів), О. Кучай (інформатизація професійної освіти), І. Ковчина (реформування загальної середньої і педагогічної освіти), Л. Юрчук (стан і тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти), С. Когут (сучасна система підготовки соціальних педагогів), Л. Загоруйко, С. Каричковська, Н. Шеверун (іншомовна підготовка польських педагогів) та ін.

У 2019 році освітянська спільнота святкує славетний сторічний ювілей існування польської системи педагогічної освіти. Ця знаменна дата спонукала нас дослідити основні визначальні етапи в історії підготовки педагогічних кадрів від генези до теперішнього часу.

Мета статті – проаналізувавши основні значущі події у сторічній історії становлення та розвитку системи педагогічної освіти Республіки Польща, визначити головні її здобутки та перспективи подальшого вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система педагогічної освіти в Польщі сформувалась у результаті численних попередніх трансформацій, викристалізувалась з урахуванням багаторічного як позитивного, так і негативного досвіду.

У листопаді 1918 року після розпаду Російської, Німецької та Австро-Угорської імперій відновилась незалежна польська держава. Однак разом із здобуттям незалежності Польща постала перед необхідністю розв'язувати низку важливих питань, пов'язаних із повоєнною відбудовою країни. У зв'язку з цим виникла гостра потреба в кваліфікованих кадрах, яку можна було задовольнити лише шляхом створення нової національної системи освіти. Загальний рівень освіченості населення в повоєнній Польщі був низьким – згідно з переписом 1921 року в країні понад третина дорослого населення була взагалі неписьменна [22, с. 32].

Першочерговими завданнями освітян були: структурна організація галузі, визначення її завдань, сутнісних засад і навчальних програм. Крім того, нова система потребувала певної уніфікації, адже після Третього поділу Речі Посполитої різні її частини входили до складу різних держав і, як наслідок, на їх території навчання здійснювалось відповідно до норм німецької, австро-угорської або російської систем освіти. Відповідно коливався і рівень загальної освіченості населення в різних частинах країни. Найскладнішою з цієї точки зору була ситуація на польських територіях, анексованих Росією, – до Першої світової війни тут узагалі не існувало обов'язкової загальної початкової освіти. На колишній австрійській території такий обов'язок номінально був, але його виконання не носило послідовного характеру. І тільки на території колишньої німецької окупації система обов'язкової початкової освіти була цілковито реалізована на практиці. Згідно зі статистичними даними 1922-1923 рр., в

західних воєводствах навчальні заклади початкового рівня відвідували 95% дітей; в Сілезії – 86%; в Галичині – 76%; в центральних воєводствах – 66%; в східних воєводствах – 35%. У сільській місцевості навчання здебільшого провадилось у школах, штат яких складався з одного або двох вчителів; рівень організації навчального процесу був низьким і безсистемним, без дотримання чітко визначених програм навчання [22, с. 35].

Одним із перших правових актів, що регулювали питання системи освіти відновленої польської держави, був виданий у 1919 р. декрет «Про шкільний обов'язок» (O obowiązku szkolnym). Відповідно до цього декрету в країні запроваджувалась обов'язкова безкоштовна семирічна початкова освіта для усіх дітей віком від 7 до 14 років незалежно від соціального походження [19, с. 193]. У межах реалізації постанов декрету почалася стрімка розбудова мережі загальноосвітніх шкіл. Якщо станом на 1914 рік кількість шкіл дорівнювала 18404 (2431800 учнів), то станом на 1922 рік вона зростає до 27515 (3222900 учнів), тобто майже 70% усіх польських дітей [22, с. 41].

Попри те, що демократичні сили наполягали на безкоштовній освіті на всіх рівнях, після 1919 року все ще зберігалась система платної освіти в середніх і вищих навчальних закладах і це значно обмежувало доступ до навчання з боку нижчих верств населення. Беручи до уваги реальні можливості держави та післявоєнні труднощі економічного характеру, які унеможлилювали забезпечення зростаючих освітянських потреб країни у повному обсязі лише силами державних навчальних закладів, декрет надавав право на відкриття приватних початкових, середніх і вищих навчальних закладів, які, в разі відповідності всім установленим вимогам і нормам, набували рівних прав з державними навчальними закладами.

У квітні 1919 року з ініціативи Міністерства релігійних віросповідань і народної освіти (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświacenia Publicznego) відбувся загальнопольський з'їзд вчителів, більш відомий в історії під назвою Вчительського Сейму. Метою цього форуму було визначення ключових засад

майбутньої системи освіти. Окрім розмаїття запропонованих концепцій і положень, з'їзд одностайно висловився за впровадження системи єдиної обов'язкової безкоштовної загальної шкільної освіти з рівним доступом для представників усіх верств населення, яка відкривала б шлях до вищої освіти, незважаючи на походження і матеріальний стан людини. Хоча ухвали з'їзду не були реалізовані в повному обсязі, його ідеї мали вплив на подальші освітянські ініціативи [16, с. 49]. Для забезпечення стратегічних рішень Вчительського Сейму держава, насамперед, потребувала значної кількості педагогів.

Безумовно, ключову роль у створенні системи підготовки педагогічних кадрів для потреб відновленої польської держави відіграла знову створена Комісія Національної Освіти (Komisja Edukacji Narodowej), яка надала професії вчителя високого соціального статусу, зробивши педагогічну освіту академічною. Саме акти цієї Комісії були першими державними положеннями, що законодавчо забезпечили відповідний високий ранг і соціальне визнання вчительського ремесла. Відповідно до положення, навчання майбутніх педагогів відбувалося в межах створених на базі класичних університетів Семінарій кандидатів на здобуття академічного рівня (Seminaria Kandydatow Stanu Akademickiego). Там студенти, окрім загальноосвітніх дисциплін, також посилено вивчали новітні методики викладання та проведення занять, здобували педагогічні та методологічні навички, такі як, наприклад, пробудження в учнів інтересу до навчання або адаптація методів навчання до рівня відповідності певній учнівській аудиторії. Майбутні ж вчителі парафіяльних шкіл навчалися на позауніверситетських педагогічних курсах при духовних семінаріях [15, с. 23-26; 27, с. 177-178].

Днем народження системи педагогічної освіти Польщі можна вважати 7 лютого 1919 року, коли був виданий «Декрет про освіту вчителів початкових шкіл у Польській державі» (Dekret o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim.) [18]. Цей документ стандартизував і уніфікував організацію навчання вчителів по всій країні. Декретом були створені так звані

вчительські семінарії (Seminarium Nauczycielskie), як тимчасова форма підготовки вчителів для початкових шкіл. Навчання в семінаріях тривало не менше п'яти років і закінчувалося випускним іспитом, також відомим як іспит на атестат зрілості (matura). Упродовж перших трьох років навчання студенти отримували загальну освіту, а наступні два роки проходили професійну педагогічну підготовку. При вчительських семінаріях часто створювались так звані «школи практичного досвіду», в яких майбутні педагоги проходили практичну підготовку [3, с. 59-60; 15, с. 33].

Згодом найбільш прогресивні педагоги та освітні активісти все гучніше стали наголошувати на необхідності створення єдиної системи педагогічної освіти на вищому (університетському) рівні. Наявність диплому про вищу освіту пропонувалась у якості обов'язкової умови для всіх вчителів, незалежно від типу та рівня школи, в яких вони працюють. Проте, для навчання вчителів початкових класів, які проходили підготовку на базі вчительських семінарій, пропонувалась лише дворічні педагогіуми (pedagogium) та окремі програми підготовки на спеціально організованих вищих вчительських курсах [4, с. 32].

У 1932 році Законом «Про шкільний устрій» (Ustawa o ustroju szkolnictwa), ухваленим Сеймом, були ліквідовані вчительські семінарії, збережені педагогіуми і створені трирічні педагогічні ліцеї (на базі чотирирічної гімназії), завданням яких була підготовка вчителів молодших класів початкової школи. Відбір абітурієнтів здійснювався на основі вступного іспиту. Слухачі ліцеїв, окрім вивчення обов'язкових предметів загальної шкільної програми, здобували психолого-педагогічні знання та навички, необхідні для роботи в школі. Майбутніх викладачів середньої школи готували університети. Спочатку вони отримували базову підготовку з основних загальноосвітніх предметів, а здобували потім професійну педагогічну освіту [20, с. 642]. Згодом окремі університети запровадили підготовку педагогічних кадрів безпосередньо в структурі університету, організовуючи так звані педагогічні студії (Studia Pedagogiczne). Свідоцтво про закінчення цих студій, отримане після успішного

завершення навчання та проходження дворічної педагогічної практики, звільняло випускника від державного іспиту [3, с. 104-105].

Робимо висновок, що упродовж перших двадцяти років незалежності польським освітянам вдалося успішно подолати два основні випробування – здійснити уніфікацію національної освітньої системи на різних територіях і налагодити власну систему підготовки педагогічних кадрів (величезне значення в цьому процесі відіграли реформи 1932 р.).

1 вересня 1939 року почалася Друга світова війна. Менш ніж за два місяці німецькі війська повністю окупували Польщу, за винятком східних земель, що раніше були анексовані СРСР. По закінченні активних бойових дій, частина польської території була приєднана до Третього рейху, на решті території було створене так зване Генерал-губернаторство для окупованих польських областей (Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete). Система освіти усіх рівнів була майже повністю ліквідована, середні та вищі навчальні заклади закриті, викладачі та професори, разом з іншими представниками польської інтелігенції, були переселені або заарештовані. Найбільш жорстокою була «Краківська спеціальна акція» (Sonderaktion Krakau), внаслідок якої 183 викладачі Ягелонського університету, Краківської гірничої та Краківської торгівельної академії були заарештовані та відправлені до концентраційного табору Заксенхаузен [6, с. 124]. На теренах Генерал-губернаторства були залишені тільки початкові школи та нижчі технічні заклади з дуже обмеженими програмами. Зайняття будівель органами окупаційної влади, перенесення шкіл до непристосованих для навчання помешкань, нерегулярність занять негативно відбивались на якості навчального процесу.

На ліквідацію національної системи освіти польське суспільство відповіло створенням системи так званого «підпільного навчання» (tajne nauczanie). Вже наприкінці 1939 року були організовані таємні осередки на рівні початкової та загальної середньої освіти, навчання в яких провадилось за довоєнними програмами. У системі підпільного навчання існував чіткий зв'язок між

різними типами та рівнями освіти, в загальноосвітніх школах були організовані додаткові класи, які навчалися за програмою першого року гімназії.

Згодом потреба окупаційної влади у більш-менш кваліфікованій робочій силі примусила німців піти на незначні поступки, які стосувались навчальних закладів початкового та середнього рівнів. Полякам офіційно дозволялося відкривати заклади професійно-технічного спрямування, які миттєво стали прикриттям для роботи підпільних середніх загальноосвітніх шкіл. У деяких з них було запроваджене підпільне навчання за програмами перших курсів закладів вищої освіти. Підпільна просвітницька діяльність вимагала чіткої координації і взаємодії, тому на початку 1940 року була створена Підпільна вчительська організація (Tajna Organizacja Nauczycielska), що об'єднала членів колишнього Союзу Польських Вчителів.

Одночасно був створений Департамент освіти і культури (Departament Oświaty i Kultury) як структурний підрозділ підпільного представництва Уряду у вигнанні. Його основним завданням була координація освітньої діяльності на окупованих територіях [1, с. 25]. Департаменту підпорядковувались окружні заклади освіти, а окружним – повітові та гмінні. Одночасно здійснювали підпільну діяльність: Товариство директорів державних шкіл (Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Państwowych), Товариство директорів приватних шкіл (Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Prywatnych), Товариство викладачів професійних шкіл (Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Zawodowych) та інші професійні освітянські об'єднання. Попри небезпеку, підпільникам вдалося налагодити постачання до навчальних закладів польських підручників і посібників, які або брали з уцілілих складів книгарень, або виготовлялися підпільними друкарнями.

Масштабнішим центром «підпільного навчання» був Варшавський округ, на теренах якого таємно працював Університет західних земель (Uniwersytet Ziemi Zachodnich), а в офіційно діючих навчальних закладах були організовані численні таємні курси. За оцінками експертів, на території Польщі «підпільним

навчанням» було охоплено: на початковому рівні до мільйона учнів; на рівні середньої загальної освіти – 89 тисяч осіб; на рівні середньої освіти – 11 тисяч; на рівні вищої освіти – близько 7 тисяч. Документально підтверджено здобуття майже 600 магістерських і 39 докторських ступенів [11, с. 172].

Освітняни інших європейських країн, що знаходились під нацистською окупацією (Франція, Норвегія), також створювали власні системи «підпільного навчання», але в жодній з них ця система не була розгорнута так широко і організовано, як в окупованій Польщі. Проте, навіть така розвинута система не могла запобігти величезним втратам, яких зазнала освіта через військові дії та терор окупантів. За приблизними підрахунками упродовж шести років загинули або зникли без вісті понад 9000 польських учителів, близько 640 професорів і доцентів; повністю або частково зруйновані близько 7000 загальноосвітніх шкіл, майже 300 професійних навчальних закладів, 80 закладів для підготовки вчителів, було знищено або розграбовано майже все обладнання закладів вищої освіти [22, с. 59].

На східних окупованих землях, які з 1939 року входили до складу СРСР, умови роботи польських навчальних закладів були дещо кращими, хоча нова влада закрила всі церковні та націоналізувала всі приватні заклади освіти. Принципи навчання були уніфіковані зі стандартами радянської системи освіти, впроваджувались нові програми, підручники, посібники, які здебільшого були перекладені з радянських видань. Заклади освіти перетворились на осередки інтенсивної пропаганди комуністичної ідеології. Мова викладання залежала від національного складу учнівсько-викладацького контингенту певного закладу, в багатонаціональних навчальних закладах домінуючою мовою стала російська. Також організовувались численні українські, білоруські та литовські школи. Львівські заклади вищої освіти (щоправда, зі зміненими назвами), формально провадили викладання українською, проте, зважаючи на національний склад педагогічних кадрів і студентів (переважно це були поляки) цієї вимоги майже не дотримувались. В якості покарання викладачі піддавались гонінням, а

студентів примусово забирали до лав Червоної Армії. У Вільно на базі розформованого університету Стефана Баторія започаткували литовський університет, польські професори були відсторонені від викладання. Політика примусової русифікації, українізації та литуанізації проводилась і в навчальних закладах нижчих рівнів [28, с. 108].

Після нападу гітлерівців на СРСР, освіта опинилась у схожій ситуації, що і на інших окупованих територіях. Найбільшого терору система освіти зазнала у Білостоцькій Окрузі (на кордоні із Західною Білоруссю). В Східній Галичині ситуація виглядала дещо краще – діяли початкові та середні заклади освіти, а також гімназії (щоправда, лише з українською мовою навчання). У 1942 році у Львові були відкриті вищі професійні курси для української молоді, куди також допускали представників інших національностей (окрім євреїв). Етнічні поляки становили понад 30% слухачів та 70% викладачів закладу. На східних землях система «підпільного навчання» була менш розвинутою в порівнянні з іншими окупованими територіями [1, с. 26].

Після звільнення Польщі від німецьких окупантів процес відродження національної освіти здійснювався в умовах повністю зруйнованої шкільної інфраструктури та відчутних кадрових втрат. Окрім того, освітня галузь, як невід'ємна складова суспільного життя, підлягала реформуванню у відповідності до принципових змін державного устрою в бік соціалізму. У перші повоєнні роки (1945-1947) не було здійснено радикальних змін у сфері організації системи освіти та змісту навчання, оскільки всі зусилля були спрямовані на відновлення та розширення мережі навчальних закладів. Тим не менш, в червні 1945 року у Лодзі відбувся з'їзд освітян, на якому були визначені головні напрями реформування освітньої галузі в контексті останніх суспільно-політичних трансформацій. Рішеннями з'їзду проголошувалась: необхідність введення єдиної, безкоштовної та загальнодоступної освіти; введення обов'язкового навчання молоді віком до 18 років; децентралізація мережі закладів середньої освіти; утримання навчальних закладів за рахунок

державного бюджету та коштом органів місцевого самоврядування; виділення державними та місцевими органами влади відповідних коштів на інтернати та стипендії; запровадження обов'язкової восьмирічної загальної освіти на єдиних організаційних і програмних засадах; розвиток системи професійно-технічних закладів на базі восьмирічної загальноосвітньої школи; розвиток системи освіти дорослих [12, с. 56].

Реалізація задекларованих прогресивних змін відразу ж нашою набула об'єктивні перешкоди, найбільші з яких стосувалися навчально-методичного та кадрового забезпечення освітнього процесу. Зміст навчання зазнав невеликих змін у галузі вітчизняної (іноземної) філології, історії та географії, а основою навчання природничих і точних наук залишалися довоєнні програми. Це було зумовлено повсюдним використанням довоєнних підручників і навчальних посібників. Подолати кризу вдалося відносно швидко шляхом запуску масового виробництва дешевої навчальної літератури новоствореними Підприємством шкільних видань (Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych) та видавництвом «Наша Книгарня» (Nasza Księgarnia), які до кінця 1947 року разом надрукували близько 45 мільйонів примірників.

Питання відбудови системи національної педагогічної освіти стало однією з найважливіших і водночас найскладніших проблем загальної освітньої політики Польщі. Через планомірне знищення польської інтелігенції, освітнім закладам усіх рівнів катастрофічно бракувало вчительського та професорсько-викладацького складу. Іншими причинами зменшення чисельності практикуючих освітян стала шестирічна перерва в системній підготовці педагогічних працівників під час окупації, а також повсюдне залучення педагогічних кадрів до роботи в центральних і місцевих органах державного управління [4, с. 33]. Серйозний дефіцит персоналу змусив освітнє керівництво звернутися до такої найпростішої форми підготовки вчительських кадрів як короткотермінові педагогічні курси. Для випускників ліцеїв курси були тримісячні або навіть шеститижневі (залежно від майбутньої спеціалізації), а

випускники загальноосвітніх шкіл навчалися півроку [3, с. 196; 13, с. 123-124]. Це був вимушений, найшвидший, найдешевший, проте, не найякісніший спосіб вирішення проблеми браку педагогічних кадрів.

У 1948 році було законодавчо затверджено створення мережі педагогічних ліцеїв, які готували вихователів дитячих садків і вчителів початкових класів. Студентами ліцеїв ставали випускники неповних середніх шкіл за результатами вступних іспитів. Навчання тривало спочатку чотири, а пізніше п'ять років. Після іспиту на атестат зрілості випускники отримували кваліфікацію, що дозволяла викладати певні предмети у певному типі освітньої установи, а також мали право подавати документи на вступ до закладу вищої педагогічної освіти. Педагогічні ліцеї діяли до кінця 1960-х років [7, с. 24].

Згодом дослідження ефективності роботи випускників педагогічних ліцеїв показали певні недоліки у їх підготовці. З метою поліпшення ситуації у 1954 році були створені дворічні вчительські курси (Studium Nauczycielskie), в яких готували вчителів для 5-7 класів. У 1970-ті роки ці курси були ліквідовані, а деякі з них були перетворені у Вищі вчительські школи (Wyższe Szkoły Nauczycielskie) [10, с. 188-189].

Радикальні зміни в системі педагогічної освіти Польщі відбулися із прийняттям 27 квітня 1972 року «Хартії прав та обов'язків вчителя» (Karta Praw i Obowiązkow Nauczyciela), в якій, зокрема, зазначалось, що «на посаду викладача або вихователя може бути призначена особа, яка закінчила вищий педагогічний навчальний заклад, або інший заклад вищої освіти, в якому отримала теоретичну та практичну педагогічну підготовку» [9]. Тобто, документ чітко визначив необхідність вищої освіти для всіх без винятку вчителів. Запровадження Хартії передбачало зміни в освітньому процесі педагогічних університетів. Для стаціонарної форми навчання був введений поділ студій і напрямів підготовки на вчительські та не вчительські. Програми педагогічної освіти для студентів були уніфіковані для всіх університетів і впроваджувалися впродовж усіх років навчання. Вони включали основи педагогіки, загальної

дидактики та теорії освіти, біомедичні та психологічні основи виховання, вивчення технічних засобів навчання, а також дидактичні основи конкретної предметної області знань і педагогічної практики. Починаючи з 1973 року педагогічні університети запровадили заочну форму навчання [27, с. 186-187].

На початку 1980-х років Польська Народна Республіка, окрім соціально-економічної та політичної, також зазнала гострої кризи викладацького складу на всіх рівнях системи освіти. Серед причин цієї кризи були, зокрема, надання вчителям можливості дострокового виходу на пенсію та досягнення шкільного віку великою кількістю дітей, народжених у роки демографічного сплеску середини 1970-х років. Освітянське керівництво прийняло рішення відновити дворічні вчительські курси, здебільшого, для підготовки вчителів початкових класів. Курси отримали статус середньої загальноосвітньої школи, призначеної для учнів школи, які після здобуття атестату зрілості хотіли продовжити свою професійну освіту. До 1984 року денне навчання тривало два роки, а в заочній формі – три роки. Пізніше навчання було поділено на два цикли: шестирічний (на базі основної школи), для майбутніх вихователів дошкільних закладів, і дворічний (на базі загальної середньої школи), для майбутніх учителів початкових класів, музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання, фізичного виховання в основній школі. Випускники цих закладів могли продовжувати заочне навчання на рівні магістра у вищих педагогічних школах [10, с. 189; 13, с. 126].

У 1982 році затверджена Вчительська Хартія (Karta Nauczyciela), згідно якої посаду вчителя могла займати особа, яка «має диплом про вищу освіту і отримала кваліфікацію вчителя, чи має диплом про завершення педагогічного коледжу або коледжу підготовки вчителів іноземної мови; дотримується основних моральних принципів, задовольняє вимогам щодо здоров'я, що підтверджується медичною довідкою, здійснює освітню діяльність, для якої має достатню кваліфікацію» [8]. Згідно того ж документу, міністр освіти мав право (за необхідності) окремим розпорядженням «визначити заклади та обставини, в

яких можна було допускати до викладання вчителів, які не мають вищої педагогічної освіти» [8].

Підготовка вчителів початкової та середньої школи реалізовувалась у рамках двох секторів освітньої системи: в секторі вищої освіти та в секторі шкільної освіти. До сектору вищої освіти належали педагогічні університети. В секторі шкільної освіти педагогічну освіту здійснювали педагогічні коледжі (*kolegium nauczycielskie*) та коледжі підготовки вчителів іноземних мов (*nauczycielskie kolegium języków obcych*) [4, с. 34].

Педагогічні коледжі готували працівників дошкільних освітніх закладів, учителів початкових класів, а в мовних коледжах навчалися майбутні вчителі іноземних мов (здебільшого англійської, німецької, французької). Головною умовою створення та функціонування такого коледжу було підписання з вищим педагогічним навчальним закладом своєрідної угоди, яка регулювала питання змісту навчання, умови отримання диплома ліценціата (*licencjat* – аналог ступеня бакалавра для гуманітаріїв, на відміну від *inżynier* – для технічних спеціальностей), можливість подальшого навчання на магістерських студіях. Навчання в педагогічних коледжах тривало три роки за денною, вечірньою та заочною формами, а для мовного коледжу також існувала система екстернату. Абитуриєнти до педагогічних коледжів приймалися на підставі атестату зрілості та результатів вступних іспитів у рамках спеціалізації закладу. Правила та процедури відбору студентів мовних коледжів розроблялись у співпраці з відповідними структурними підрозділами університетів, які надавали наукову та дидактичну допомогу. Курс закінчувався дипломним іспитом, а випускники отримували диплом педагогічного коледжу та диплом ліценціата за фахом університету, з яким коледж підписав угоду. Диплом коледжу засвідчував вчительську кваліфікацію, а ступінь ліценціата дозволяв продовжити навчання у вищій школі [7, с. 25-26; 10, с. 190-191].

Ще донедавна в Польщі функціонували 19 педагогічних коледжів (15 державних і 4 недержавних) і 77 коледжів викладачів іноземних мов (42

державні і 35 недержавні). На початку 2013 року Міністерство національної освіти виступило з пропозицією їх поступової ліквідації. Починаючи з 2013-2014 навчального року коледжі призупинили набір нових студентів. Закриття коледжів було викликане перенасиченням ринку та неможливістю забезпечити всіх випускників роботою за спеціальністю. Сьогодні майже 98% вчителів, які працюють в секторі шкільної освіти, мають дипломи про вищу освіту, з них понад 90% мають ступінь магістра [25].

Сучасна система педагогічної освіти регулюється Постановою Міністра науки і вищої освіти «Щодо стандартів професійної підготовки вчителів» [23], згідно якої підготовка вчителів відбувається в педагогічних університетах, педагогічних академіях, вищих професійних училищах, академіях фізичного виховання та технічних університетах. У польській системі вищої педагогічної освіти є як державні, так і приватні університети, причому останніх більше. Навчання відбувається на єдиних магістерських (п'ятирічних) студіях, на студіях I ступеня (трирічних, бакалаврських), студіях II ступеня (дворічних, магістерських) і докторантських студіях. Студії I ступеня готують вихователів дошкільних освітніх установ і вчителів початкових класів. На студіях II ступеня і єдиній магістратурі навчають фахівців для роботи в усіх типах шкіл, включно із закладами вищої освіти [21].

Прийняті освітні стандарти тлумачать і уточнюють опис результатів навчання. Випускник педагогічного закладу повинен мати психологічні, педагогічні, методичні та методологічні знання, також навички та компетенції, необхідні для комплексного виконання дидактичних, навчальних і виховних завдань. Учителеві мають бути притаманні гуманізм, емпатія, відкритість, рефлексивність, просоціальні установки та почуття відповідальності. Окрім того, він повинен мати здатність вдосконалювати власну педагогічну майстерність з використанням сучасних засобів і методів отримання та обробки інформації [24, с. 33-34].

Підготовка ґрунтується на обов'язковому проходженні 3-х циклів навчання:

- підготовка в предметній сфері (пов'язана з певною галуззю знань);
- психолого-педагогічна підготовка з урахуванням етапів навчання;
- дидактична підготовка (загальна та предметна).

Особлива увага приділяється практичній підготовці вчителя. Постановою визначена мінімальна кількість годин обов'язкового стажування у психологічній, педагогічній, дидактичній сфері. Педагогічна практика проходить паралельно з відвідуванням теоретичних занять. Університетами розробляються принципи проходження практики, викладачі зобов'язані готувати студентів до здійснення вчительської діяльності і підтримувати систематичні контакти з установами, в яких студенти проходять практику.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Безсумнівним є той факт, що впродовж ста років свого бурхливого розвитку система педагогічної освіти Польщі зазнала значної кількості як еволюційних, так і революційних змін. Попри численні трансформації, вона, нажаль, все ще є недосконалою. На недоліки системи вказують не лише органи управління та вчені-педагоги [2, с. 142; 4, с. 35; 5, с. 7; 14, с. 53], а й рядові працівники педагогічних закладів.

Однією з головних проблем освітяни називають занадто велике розмаїття інституцій, які провадять педагогічну освіту. Фахівці рішуче виступають за концентрування педагогічної освіти лише в спеціалізованих університетах з огляду на її високу якість у порівнянні з іншими закладами.

Ще одним недоліком теперішньої системи педагогічної освіти також вважають відсутність належного відбору кандидатів на здобуття вчительської професії, що викликає особливе занепокоєння серед вихователів дошкільних установ і вчителів початкових класів. У Польщі не існує ані обмежень кількості місць на вчительські студії, ані спеціальних вимог до кандидатів на здобуття цієї професії. Відбір абітурієнтів здійснюється за єдиними вимогами без можливості застосування додаткових критеріїв відбору, наприклад, таких як перевірка психологічної схильності до професії. В принципі, вчителем може стати будь-хто з атестатом зрілості та позитивними оцінками на екзаменах, оскільки критерієм

допуску до професії є успішність саме за цими показниками. Відбір студентів на деякі спеціальності (мистецька освіта, фізичне виховання) доповнюється творчими іспитами або здачею нормативів, проте це скоріше є перевіркою художньо-творчих здібностей та фізичної натренованості, аніж морально-психологічної відповідності майбутній професії. Тим часом введення додаткових критеріїв відбору контингенту студентів (психологічне тестування, опитування тощо) дозволить отримати інформацію про особистісну придатність до вчителювання. Отже, лише найкращі могли б стати вчителями, а негативні результати тестів мали б обмежити доступ до професії «випадковим» людям.

Багато польських педевтологів звертають увагу на надмірну теоретичну переобтяженість навчальних програм, на відсутність зв'язку з практикою та недостатню кількість заходів, що виробляють навички, необхідні для роботи з дітьми та молоддю. Вони підкреслюють, що система педагогічної освіти має бути тісніше пов'язана зі школою, а частка занять, що проводяться діючими вчителями-практиками, повинна бути збільшена.

Після загального огляду найбільш значущих подій в історії розвитку національної системи педагогічної освіти Польщі, вважаємо за доцільне спрямувати подальші наукові пошуки на дослідження особливостей підготовки польських освітян за окремими, більш вузькими, напрямками, зокрема, вивчення сучасного практичного досвіду в справі підвищення рівня іншомовної компетентності викладачів-предметників польських закладів освіти всіх рівнів.

I.V. Gromov

TO THE 100th ANNIVERSARY OF THE POLISH PEDAGOGICAL EDUCATION SYSTEM (1919-2019)

Abstract. The article is written on the occasion of the centennial anniversary of the Polish pedagogical education system. The author examines the main determinant stages in the history of the Polish national teacher training system development from the moment of its birth up to the present day (regaining independence in 1918, the Second Republic, the events of World War II, the socialist period, the democratic

system restoration, the present-day events). A large number of the state government acts (decrees, edicts, resolutions, and orders) as well as documentary evidence of the participants in those historical events have been studied and analyzed. It has been emphasized that the modern system of pedagogical education in Poland was formed as a result of numerous previous transformations, taking into account many years of both positive and negative experience. It has been also shown that for a hundred years of its existence, the Polish pedagogical education system had undergone a significant amount of both evolutionary and revolutionary changes. It has been proved that the renewed National Education Commission had played a key role in the process of creating the national teacher training system for the needs of the restored Polish State by having provided the teacher profession its high social status and having made pedagogical education the academic one. The author concluded that during the first twenty years of independence the Polish educators managed to successfully overcome two main challenges – to unify the national education system in different territories and to establish their own teacher training system. It has also been proved that in the further history of development the main task of the Polish pedagogical education system has always been the maximum satisfaction of the national school staffing needs at all levels. The issue of renewal the national pedagogical education system has always been one of the most important and at the same times the most difficult problems of the general educational policy. The author has identified the main achievements and the prospects for further improvement of the Polish pedagogical education system.

Keywords: Poland, pedagogical education, teacher training system, pedagogical college, stages of historical development, evolution of national education system.

REFERENCES

1. Bukowska, E. (2008). *Tajne nauczanie w Polsce w latach 1939-1945* [Secret Schooling in Poland in 1939-1945]. *Kolo Bylych Zolnierzy Armii Krajowej*. London [in Polish].
2. Chmiel, T. (2014). *Wizje i (re)wizje przygotowania do zawodu nauczyciela* [Vision and revision of teacher training]. Wrocław, Dolnośląska Szkoła Wyższa [in Polish].

3. Dereń E. (2010). *Kształcenie nauczycieli w Polsce w seminariach nauczycielskich i liceach pedagogicznych (1918-1970)* [Teacher training in Poland at pedagogical seminaries and lyceums (1918-1970)]. Mysłówice, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna imienia Kardynała Augusta Hłonda [in Polish].
4. Grabowiec, A. (2017). *Kształcenie nauczycieli w Polsce – od przeszłości do teraźniejszości* [Teacher training in Poland – from the Past to the Present]. *Image of the modern pedagogue*. №6 (175) [in Polish].
5. Hojnacki L., & Polak M. (2013). *Jakich pilnych zmian potrzebuje polska szkoła? Propozycje ekspertów* [What changes does the Polish school need? The experts' advice]. Retrieved from: https://www.academia.edu/13444710/Jakich_pilnych_zmian_potrzebuje_polska_szko%C5%82a_Pr opozycje_ekspert%C3%B3w. [in Polish]
6. Jochen, A. (1997). *Sonderaktion Krakau. Die Verhaftung der Krakauer Wissenschaftler am 6 November 1939*. Hamburg : HIS Verlagsgesellschaft GmbH. [in German].
7. Jung-Miklaszewska, J. (2003). *System edukacji w Rzeczypospolitej Polskiej. Szkoły i dyplomy* [Education system in the Republic of Poland. Schools and diplomas]. Warszawa Biuro uznawalności wykształcenia i wymiany międzynarodowej [in Polish].
8. Karta Nauczyciela (1982). [Teacher's Charter]. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Dziennik Ustaw 1982, nr 3, poz. 19. [in Polish]
9. Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela (1972). [Teacher's Rights and Duties Charter]: Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. Dziennik Ustaw 1972, nr 16, poz. 114. [in Polish]
10. Kautz, T. (2011). *Przegląd systemu kształcenia nauczycieli w Polsce w latach 1945-2010* [Overview of the teacher training system in Poland in 1945-2010]. *Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej*. № 2 [in Polish].
11. Kaźmierska, J. (1980). *Szkolnictwo warszawskie w latach 1939-45* [Warsaw schooling in 1939-45]. Warszawa : Polskie Wydawnictwo Naukowe [in Polish].
12. Kowalski, A. (1969). *Pamiętnik nauczyciela* [Monument to a teacher]. Łódź : Wydawnictwo Łódzkie [in Polish].
13. Koźmian, D. (1994). *Pedagogika i szkolnictwo w Polsce w toku przemian po drugiej wojnie światowej* [Pedagogy and schooling in Poland after World War II]. *Historia wychowania*. Poznań, Wydawnictwo Eruditus S.C. [in Polish].
14. Kutrowska, B., Kowaluk, M., & Samujło, M. (2007). *W poszukiwaniu współczesnego modelu kształcenia nauczycieli* [In quest of the modern model of teacher training]. *Nauczyciel kompetentny – teraźniejszość i przyszłość*. Lublin, Wydawnictwo UMCS [in Polish].

15. Magiera, E., & Hendryk, C. (2013). *Kształcenie nauczycieli w Polsce w aspekcie historycznym* [Teacher training in Poland in the historical aspect]. *Nauczyciel wczesnej edukacji w teorii i praktyce edukacyjnej*. Szczecin, WSH TWP w Szczecinie [in Polish]
16. Mauersberg, S. (1980). *Dzieje oświaty i myśli pedagogicznej w Polsce w latach 1914-1939* [Figures of education and pedagogical theory in Poland in 1914-1939]. *Historia wychowania wiek XX*. Warszawa [in Polish].
17. New global education index shows Asian superpowers excel in learning. Retrieved from : <https://www.pearson.com/corporate/news/media/news-announcements/2014/05/new-global-educationindexshowsasiansuperpowersexcelinlearning.html>
18. *O kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim* (1919). [About training of teachers for secondary schools in the Polish State]. Dekret z dnia 7 lutego 1919 r. Dziennik Ustaw 1919, nr. 14, poz. 185 [in Polish].
19. *O obowiązku szkolnym* (1919). [About obligatory schooling]. Dekret z dnia 7 lutego 1919 r. Dziennik Ustaw 1919, nr. 14, poz. 147 [in Polish].
20. *O ustroju szkolnictwa* (1932). [About schooling establishment]. Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. Dziennik Ustaw 1932. nr. 38, poz. 389 [in Polish].
21. *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 marca 2012 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*. [About higher education]. Dziennik Ustaw 2012, poz. 572 [in Polish].
22. Pęcherski, M. & Świątek, M. (1978). *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1977* [Organizing education in Poland in 1917-1977]. Warszawa [in Polish].
23. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*. [About standards of preparatory training for teaching activity]. Dziennik Ustaw 2012, poz. 131 [in Polish].
24. Smak, M., Herbst, M., & Walczak, D. (2015). *Instytucjonalne uwarunkowania pracy nauczyciela* [Institutional conditioning of teacher's work]. *Bilans zmian instytucjonalnych. Polska oświata w okresie transformacji*. Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych [in Polish].
25. *Systema osvity Polshchi: informacijna dividka* [Education system in Poland: information]. Retrieved from <http://pon.org.ua/international/2895-sistema-osviti-polshhi-informacijnij-zriz.html> [in Ukrainian].
26. Top 40 education systems in the world. Retrieved from : <https://www.master-and-ore.eu/en/top-40-education-systems-in-the-world.html>
27. Wołoszyn, S. (1998). *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia* [Pedagogical wanderings through centuries and problems]. Toruń Wydawnictwo Adam Marszałek [in Polish].

28. Wroczynski, R. (1980). *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945* [Figures of the Polish education in 1795-1945]. Warszawa [in Polish].